

Ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van de Belgische bunker uit de Eerste Wereldoorlog in Kapellen

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het advies van het college van burgemeester en schepenen van Kapellen, gegeven op 18 maart 2019, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Gelet op het advies van de departementen of agentschappen van de Vlaamse overheid, bevoegd voor ruimtelijke ordening, woonbeleid en onroerend erfgoed, leefmilieu, natuur en energie, mobiliteit en openbare werken, landbouw en visserij, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Gelet op het advies van de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, gegeven op 11 april 2019, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van de Belgische bunker uit de Eerste Wereldoorlog in Kapellen aantoonst;

Overwegende dat de Belgische bunker uit de Eerste Wereldoorlog als monument historische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Deze bunker werd in opdracht van het Belgisch leger opgetrokken in september 1914, een maand na de Duitse inval in België. Het was de bedoeling dat de Antwerpse firma Bolsée tweehonderd bunkers van dit type zou optrekken in de 'Vesting Antwerpen'. De firma zag zich echter verplicht de bouwwerkzaamheden stop te zetten door de Duitse belegering van Antwerpen vanaf eind september 1914. Deze bunker werd dus opgetrokken onder dreigende oorlogsomstandigheden.

Deze bunker werd gebouwd in het interval tussen Fort Ertbrand en Fort Brasschaat. Net zoals elders in de 'Vesting Antwerpen' werden er ook hier tijdens de eerste oorlogsmaanden koortsachtig veldversterkingen aangelegd, waaronder draadhindernissen en 'tranchées de tir', gevechtloopgraven die onder meer werden voorzien van mitrailleurstellingen. Deze veldversterkingen dienden aangevuld te worden met permanente schuilplaatsen voor een sectie mitrailleurs. Deze 'abris pour mitrailleuses' werden ingeplant ter hoogte van de flanken van deze loopgraven of tussen de loopgraven in. De bunker die hier ter bescherming wordt voorgesteld, werd ingeplant tussen de Belgische *tranchées* 4 en 5.

Het historisch belang van deze bunker is hoog, aangezien dit, voor zover gekend, het oudste type bunker in België betreft. Veldversterkingen en bunkers uit de eerste oorlogsmaanden zijn zeldzaam geworden: vandaag zijn er in de vesting Antwerpen slechts een beperkt aantal bunkers van dit type gekend. Deze goed geconserveerde bunker langs de Heidestraat-Noord kan als een representatief exemplaar beschouwd worden.

De Belgische bunker werd door de Duitse bezetter geïntegreerd in de meest vooruitgeschoven loopgraaf van de 'Nordabschnitt', een bunkerlinie die ze aanlegden langs het tracé van het

voormalige Belgische verdedigingsstelsel. Mogelijk brachten zij hierbij ter camouflage relief aan op het beton boven de toegang, zoals ze ook bij hun eigen bunkers deden. Tijdens het interbellum sloot het Belgisch leger met de eigenaar een overeenkomst inzake het behoud van deze bunker, want mogelijk had deze bunker nog een militaire waarde. De dichtgemetselde toegangszijde verwijst naar de Tweede Wereldoorlog toen de bunker op bevel van de Duitse bezetter diende dichtgemetseld te worden;

Overwegende dat de Belgische bunker uit de Eerste Wereldoorlog als monument architecturale waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De opbouw van dit type verdedigingsconstructie is merkwaardig: volgens het bouwplan werd dit type bunker namelijk opgevat als een schuilplaats van 2,5 op 2,5 meter, waaromheen verschillende lagen werden aangelegd uit verschillende materies, waaronder een laag aangestampte aarde of zand, een laag ongewapend beton, die aan de buitenzijde met kasseien werd bezet en een laag niet aangestampte aarde. Deze lagen werden aan de hand van houten en stalen balken en liggers vastgehouden en versterkt. De grote opening aan de achterzijde werd grotendeels dichtgemaakt met verticaal tegen elkaar geplaatste houten balken. Deze Belgische constructies zijn vandaag vooral herkenbaar aan de laag kasseien en de grote overspanning van de binnenruimte. De kleine schuilplaats binnenin, die met hout en zand of aarde werd omgeven, is zoals bij alle andere gekende exemplaren afwezig;

Overwegende dat de Belgische bunker uit de Eerste Wereldoorlog als monument technische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Deze militaire constructie met zijn bouwtechnische kenmerken van zowel bovengrondse als ondergrondse aard, getuigt van het belang en de evolutie van de bunkerbouw tijdens de Eerste Wereldoorlog en genereert zo een technische waarde. In de eerste oorlogsjaren werd nog sterk geïmproviseerd en geëxperimenteerd met allerlei bunkertypes en toegepaste technieken. Deze bunker behoort voor zover gekend tot het oudste bunkertype. Bij de ontwikkeling van dit type werden principes van de fortbouw toegepast, met als uitgangspunt dat de combinatie van een laag beton met lagen aarde of zand de impact van beschietingen zou beperken.

Onder meer het gebruik van ongewapend beton, de afwezigheid van doorlopende fundamenteën en de grote opening in de achterzijde, die enkel met houten balken werd gedicht, zijn kwetsbare constructieve elementen die niet meer voorkomen bij latere bunkerontwerpen. Naarmate de oorlog vorderde, evolueerden de legers naar zo sterk mogelijke bunkers en zo efficiënt mogelijk uitgedokterde standaardontwerpen, die in sommige gevallen voor meerdere doelen gebruikt konden worden. De bouwtechnische kenmerken van de Belgische bunker uit augustus-september 1914 staan dan ook in schril contrast met de nabijgelegen, stevige Duitse bunkers van de 'Nordabschnitt', die in 1917 opgetrokken waren uit gewapend beton. Zodoende illustreert ook deze Belgische bunker, als oudst gekend bunkertype, de evolutie van de bunkerbouw tijdens de Eerste Wereldoorlog;

Overwegende dat de Belgische bunker uit de Eerste Wereldoorlog als monument culturele waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Deze bunker heeft een culturele waarde als materiele getuige van de '*Grooten Oorlog*', die Vlaanderen jarenlang in zijn greep hield en het leven van ontelbaar veel mensen ingrijpend tekende of volledig verwoestte. De Eerste Wereldoorlog was een internationale gebeurtenis bij uitstek, waarbij het gros van Vlaanderen door een vijandelijke mogendheid werd bezet. De herinnering aan de Eerste Wereldoorlog kent nog steeds een breed maatschappelijk en internationaal draagvlak,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen voorlopig beschermd als monument:

de Belgische bunker uit de Eerste Wereldoorlog in Kapellen, Heidestraat-Noord 57, bekend ten kadaster: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummers 212B (deel), 213A (deel) en 214 (deel).

De voorlopig beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de voorlopig beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° historische waarde;
- 2° architecturale waarde;
- 3° technische waarde;
- 4° culturele waarde.

De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

Min of meer noordelijk georiënteerde constructie. Op het dak van de constructie en tegen de noordelijke en westelijke muur ligt een laag aarde met grasbegroeiing.

Het betreft een constructie met een rechthoekig grondplan onder een licht gebogen dak. Voor zover zichtbaar zijn de schuine buitenmuren aan de westelijke en oostelijke zijanten bezet met een laag kasseien. Vermoedelijk is er ook tegen de noordelijke voorzijde een laag met kasseien aangebracht.

In de zuidelijke achtergevel zit een grote opening, die is dichtgemetseld. Op een later tijdstip is een deuropening doorheen deze bakstenen muur gecreeerd. Boven deze grote, grotendeels dichtgemetselde opening is ter camouflage een laag cement aangebracht met onregelmatig relief.

Aan de achtergevel is te zien hoe er minimum twee lagen stalen rails haaks op elkaar zijn geplaatst. De onderste laag bestaat uit een enkelvoudige rij tegen elkaar geplaatste spoorstaven, die loodrecht op de achtergevel zijn geplaatst. Daarop is een spoorstaaf zichtbaar, evenwijdig met de achtergevel. Binnenin is te zien hoe de onderste rij spoorstaven mooi tegen elkaar geplaatst zijn. Centraal steunen ze op een grote stalen balk die de ruimte evenwijdig met de achtergevel overspant.

De constructie bestaat uit één grote, rechthoekige binnenruimte. Tegen de betonnen binnenwand aan de frontzijde zijn restanten van houten balken bewaard.

Het is eigen aan bunkers dat er in de ondergrond onder en rond de bunker constructieve elementen of militaire infrastructuur bewaard zijn die rechtstreeks verband houden met de bunker, zoals fundamenteën, vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling.

Art. 3. Voor het beschermde monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° de bescherming beoogt het behoud van de betonnen constructie;
- 2° de algemene doelstelling van de bescherming is meer bepaald het behoud en de instandhouding van de erfgoedkenmerken en -elementen die de basis vormen voor de erfgoedwaarden, waaronder de betonnen constructie met haar oorspronkelijke indeling en afwerking, inclusief kasseien op de buitenmuren, de gemetselde bakstenen in de toegang en de gecementeerde afwerkingslaag met relief boven de toegang. Bijzondere aandacht moet besteed worden aan het behoud van houten en ijzeren onderdelen. Er dient gestreefd te worden naar het behoud in situ van ondergrondse constructieve

- elementen en aansluitende militaire infrastructuur, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling;
- 3° de erfgoedwaarden van de bunkers en de leesbaarheid ervan zouden desgevallend versterkt kunnen worden door het verwijderen van niet-oorspronkelijke materialen, schroot, bouwafval en rommel op, tegen en in de betonnen post. Ook de spontane opslag van bomen en struiken zou desgevallend omzichtig verwijderd kunnen worden. Aarde en grasbegroeiing, tijdens de oorlog aangelegd op het dak van een bunker, of mosbegroeiing op de muren, vallen hier niet onder;
 - 4° het droog houden van de bunker door gepaste maatregelen tegen waterinsijpeling met name het afdekken van eventuele openingen in het dak zonder de luchtcirculatie te wijzigen, bevordert de instandhouding van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen;
 - 5° in voorkomend geval kan er gezocht worden naar maatregelen om grondwater in de bunker permanent te vermijden, in overeenstemming met de specifieke landschappelijke en archeologische context;
 - 6° conserverende maatregelen (roestwerende behandeling) voor de blootliggende ijzeren onderdelen bevorderen de instandhouding van de ijzeren erfgoedelementen op zich en het omliggende beton, dat beschadigd zou kunnen worden door uitzettende corrosie;
 - 7° conserverende maatregelen voor houten onderdelen bevorderen de instandhouding van de houten erfgoedelementen.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:
 - a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking;
 - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
- 5° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
 - a) het wijzigen van het microrelief;
 - b) elke handeling die een aanzienlijke wijziging van de landschapskenmerken tot gevolg heeft, met uitzondering van cultuurgewassen, onder meer voor de landbouw, en tuinbeplanting;
 - c) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse en ondergrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
 - d) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen, met uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering;
 - e) het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
 - f) het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met

minimaal 30 m², met uitzondering van verhardingen geplaatst binnen een straal van 30 m rond een vergund of een vergund geacht gebouw;

- g) graafwerken in functie van het bouwen, verbouwen of heropbouwen van constructies;
- h) het aanplanten, vellen, rooien en ontstronken van bomen;
- i) het plaggen en het afvoeren van de plaggen;

6° het uitvoeren van volgende handelingen aan of in het interieur:

- a) het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
- b) het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
- c) het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- d) het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, gewelven, vloeren, trappen, binnenschrijnwerken, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, lambrisering, beslag, hang- en sluitwerk, en van de waardevolle interieurdecoratie;
- e) het bepleisteren van niet-bepleisterde elementen of het bepleisteren met een andere samenstelling of textuur, alsook het ontpleisteren van bepleisterde elementen;
- f) het beschilderen van ongeschilderde elementen of het schilderen in andere kleuren of kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Brussel, 10 MEI 2019

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS